

ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR

Studier i äldre svensk rättshistoria

Rättshistoriska studier, Skrifter utgivna av institutet för rättshistorisk forskning, Serie II, Band 14. VIII+186 s. Lund 1988.

Band 14 av *Rättshistoriska studier* innehåller fem bidrag, som hänförs till tiden före 1734 års lag. I fyra av dessa granskas frågor som ansluter sig till olika lagars tillkomstomständigheter och datering samt medeltida lagterminologi.

I studien 'Stadslag, statsmakt och tyskar i senmedeltidens Stockholm – några problem' behandlar Kjell Kumlien den svenska stadslagens tillkomst, datering och innehåll mot bakgrund av relationerna mellan tyskar och svenskar i det medeltida Stockholm. Han framhåller att den framskjutna ställning som tyskarna fick genom stadslagen står i en klar kontrast till Magnus Erikssons spända relationer till Lybeck och dess bundsförvanter. I fråga om stadslagens tillkomst kommer Kumlien till slutsatsen att Magnus Eriksson har utfärdat en "första skrivning" av stadslagen. Denna version har kallats "Björköarätt", vilket framgår av brev från 1349 och 1365. Denna lag gällde för Stockholm och var avsedd att med vederbörliga modifieringar kunna användas i rikets andra städer. Stadslagen i den form den bevarats utgör dock en "andra skrivning", och även den var avsedd för Stockholm. Denna lag innehöll betydande medgivanden åt tyskarna, vilkas inflytande nådde sin kulmen under senare hälften av 1300-talet. Kumlien betvivlar att Magnus Eriksson personligen godtagit den senare versionen i dess helhet eller formellt utfärdat den. Också denna version var avsedd att med lokala modifieringar tas i bruk i rikets städer.

Den mest kända handskriften av stadslagen (A), som tillhört Stockholms stad, sätter Kumlien i samband med det möte i Stockholm 1442, där Kristofers landslag proklamerades. Det ser ut som om han skulle förutsätta att det funnits planer på att få till stånd ock-

så en förnyad stadslag och att handskrift A är ett vittnesbörd om detta.

Av Per-Axel Wiktorsson ingår i volymen tvenne studier. I 'Ett bidrag till kännedomen om landslagens ikraftträdande' granskar ett brev från 1351 där uttrycket 'Sveriges lag' förekommer i motsats till den 'gamla lagen'. Handlingen, som gäller Östergötlands lagsaga, har tidigare ansetts vara en förfalskning från senare hälften av 1500-talet. Wiktorsson tolkar handlingen som en bristfällig svensk översättning från senast 1520-talet av ett äkta latinskt brev. Med hjälp av denna handling kommer han till slutsatsen, att Magnus Erikssons landslag har pålysts någon gång mellan den 25 mars 1350 och den 21 april 1351.

I sin andra studie 'Beteckningar för lag i diplom' behandlar Wiktorsson olika benämningar på lagar och deras tillämpningsområden i diplommateriale. Han kommer till slutsatsen att med ordet "terra" avsetts ett landskap eller den egna lagsagan, däremot inte "rike" eller "land". Wiktorsson gör även iakttagelsen, att uttrycket "terra" använts särskilt ofta under landskapslagarnas tid i Finland och Västergötland, och förmodar att detta skett för att markera det egna judiciella områdets oberoende. I motsats till "terra" har uttrycket "patria" använts i samband med ärenden som inte inskränkte sig till ett enda landskap.

Till studien om lagbenämningar ansluter sig ett landskapsvis uppställt appendix, som innehåller omnämningen av lagar i svenska diplom fram till 1368. Appendixet grundar sig huvudsakligen på *Diplomatarium Suecanum*. För Finlands vidkommande kan noteras att tiondestadgan för Österbotten (REA 111) under dateringen den 8 september 1335 medtagits. Man har dock kunnat påvisa att detta aktstycke är suspekt, att det i fråga om avlösningpriserna för de uppräknade varorna återger situationen under senare hälften av 1400-talet, men att det kan vara en kompletterad och interpolerad version av en äldre text.¹ Till de uppgifter som gäller Finland kan tilläggas ytterligare en som ingår i *Åbo domkyrkas svartbok* (REA 109) där uttrycket "secundum leges patriæ" förekommer 1345.²

I studien 'De nordiske lovbøger 1683, 1687 og 1734' granskar Inger Dübeck förutsättningarna för tillkomsten av lagkodifikationerna i Danmark, Norge och det svenska riket. Författaren framhåller, att en förutsättning för åstadkommandet av dessa lagprojekt var existensen av en enväldig monarki som eftersträvade rättslig enhet och en central styrning av riket samt en lagstiftning som svarade

¹ Kauko Pirinen, *Kymmenysverotus Suomessa ennen kirkkoreduktiota*, *Histooriallisia tutkimuksia* 55, Helsinki 1962, s. 225–229.

² Jfr *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid IV*, sp. 273.

mot den ekonomiska och politiska verkligheten i samhället. Dübeck kommer till slutsatsen att lagböckerna inte särskilt väl motsvarade de uppställda målen. I Sverige fick man visserligen till stånd en lag som gällde både för landsbygd och stad, men alla lagböckerna präglades av konservatism så att det medeltida inflytandet förblev starkt.

Brottsligheten i Stockholm behandlas av Dag Lindström i studien 'Våld, förtal och förlikningar i Stockholm 1475–1625' utgående från en statistisk behandling av tänkeböckernas och saköreslängdernas brottsuppgifter. Denna studie ingår i något omarbetad form och försedd med mera detaljerad statistik i Eva Österbergs och Dag Lindströms arbete *Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns*, jfr s. 635–639.

Eljas Orrman

Statsbygge och distriktsförvaltning

Lars Westerlund: *Statsbygge och distriktsförvaltning*, Åbo Akademis förlag, 444 s. Åbo 1989.

I Finland har den offentliga makten traditionellt haft ett starkt grepp om samhället. Staten dirigerar, reglerar, befäller och ingriper i medborgarnas och företagens liv på många olika sätt, vilket har kännetecknat dess agerande sedan århundraden. Styrningen har traditionellt varit mycket centraliserad och är det fortfarande. Tyngdpunkten i förvaltningen har legat på centraladministrationen, på de centrala ämbetsverken och andra organ nära den verkställande maktens ledning – detta är allmänt känt och omdebatterat och frågan har behandlats i forskningen.

Ett annat karakteristiskt drag för förvaltningstraditionen i Finland är en stark lokal självstyrelse vars rötter går tillbaka till medeltiden. Självstyrelsen har visserligen under seklerna fått kämpa mot styrningen från centralförvaltningen som kontinuerligt vunnit i styrka – en fråga som likaså debatterats och behandlats i forskningen.

Däremot har vår kunskap varit mycket begränsad i fråga om de mekanismer genom vilka centralmakten utsträcker sin styrning till medborgarna och kommunerna. Vilka är de konungens, kejsarens och presidentens händer som hjälper och styr oss? Enligt pol.lic. Lars Westerlunds doktorsavhandling *Statsbygge och distriktsförvaltning* sker detta genom statens distriktsförvaltning.